

УДК 342.92

ЗАВДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА В АСПЕКТІ ГАРАНТУВАННЯ НЕПОРУШНОСТІ (НЕДОТОРКАНОСТІ) ПРАВА ГРОМАДЯН НА ТАЄМНИЦЮ ЛИСТУВАННЯ, ТЕЛЕФОННИХ РОЗМОВ, ТЕЛЕГРАФНОЇ ТА ІНШОЇ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ

**OBJECTIVES OF ADMINISTRATIVE LAW
IN THE ASPECT OF GUARANTEEING THE INVIOABILITY (IMMUNITY)
OF CITIZENS' RIGHTS ON THE SECRECY OF CORRESPONDENCE, TELEPHONE
CONVERSATIONS, TELEGRAPHIC AND OTHER CORRESPONDENCE**

Говорун В.В.,
*аспірант Інституту права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»*

Статтю присвячено визначенню завдання адміністративного права в аспекті гарантування непорушності права громадян на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Автором проаналізовано основні підходи до визначення завдання адміністративного права в контексті реалізації суб'єктивних прав громадян. У статті виокремлено конкретні цілі, реалізація яких становить механізм адміністративно-правового забезпечення права громадян на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

Ключові слова: права громадян, таємниця листування, приватність, адміністративно-правовий механізм, втручання.

Статья посвящена определению задания административного права в аспекте обеспечения неприкосновенности права граждан на тайну переписки, телефонных разговоров, телеграфной и другой корреспонденции. Автором проанализированы основные подходы к определению задания административного права в контексте реализации субъективных прав граждан. В статье выделены конкретные цели, реализация которых составляет механизм административно-правового обеспечения права граждан на тайну переписки, телефонных разговоров, телеграфной и другой корреспонденции.

Ключевые слова: права граждан, тайна переписки, приватность, административно-правовой механизм, вмешательство.

The article is devoted to the definition of objectives in terms of administrative law guaranteeing of the citizens' rights inviolability to privacy of correspondence, telephone conversations, telegraph and other correspondence. The author analyzes the main approaches to defining the tasks of administrative law in the context of subjective rights. Specific goals, implementation of which are administrative and legal mechanisms to ensure citizens' rights to privacy of correspondence, telephone conversations, telegraph and other correspondence are highlighted in the article.

Key words: civil rights, secret correspondence, privacy, administrative and legal mechanism, interference.

Постановка проблеми. Частиною 2 статті 3 Конституції України визначено, що утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком держави. Держава може здійснювати цей обов'язок шляхом встановлення правових норм та їх

реалізації органами державної влади. Права людини і громадянина, закріплені у Конституції, можуть і повинні гарантуватись і забезпечуватись на рівні норм різних галузей права. А суспільні відносини, які виникають у зв'язку із забезпеченням державою

прав і свобод людини та громадянина, є одним з об'єктів, які регулюються нормами адміністративного права.

Одним з основоположних прав людини і громадянина є право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Забезпечення державою реалізації цього права є одним із її безпосередніх обов'язків.

Стан опрацювання. Питання механізму адміністративно-правового забезпечення права громадян на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції є недостатньо дослідженим у вітчизняній науці і, як наслідок, практично не реалізованим.

Метою статті є визначення завдання адміністративного права в аспекті гарантування непорушності (недоторканості) права громадян на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

Виклад основного матеріалу. У свій час А.І. Єлістратов зазначав, що адміністративне право має на меті впорядкування відносин між людьми у сфері державного управління; адміністративне право захищає особистість від надмірного, несумісного з умовами її вільного розвитку, державного вторгнення [1, с. 7]. Проте протягом тривалого часу адміністративне право пов'язувалося виключно з управлінською діяльністю державних органів. Навіть на початку ХХІ століття у юридичній літературі адміністративне право визначалося як галузь права (сукупність правових норм), що регулює з метою реалізації завдань і функцій держави суспільні відносини управлінського характеру, які складаються у сфері виконавчої влади, у внутрішньо-організаційній діяльності інших державних органів, а також у процесі здійснення громадськими організаціями, їх органами зовнішніх юридично-владних повноважень [2, с. 19; 3, с. 7].

Сучасні трансформації суспільних відносин і розвиток наукової думки створюють нові погляди на визначення адміністративного права і, відповідно, нові завдання, що перед ним ставляться. Як слушно зазначав В.Б. Авер'янов, більшість суспільних відносин, що нині потрапляють під дію норм адміністративного права, не мають власне управлінської природи [4, с. 244]. Сьогодні адміністративне право є галуззю, норми якої регулюють відносини, що виникають у сфері функціонування публічної адміністрації. Так, Р.С. Мельник вважає, що визначальною групою таких відносин мають бути визнані ті, що виникають між публічною адміністрацією і приватними особами у зв'язку зі створенням останнім необхідних умов для реалізації їхніх суб'єктних публічних прав та законних інтересів [5, с. 201].

І.О. Ієрусалімова відзначає, що адміністративно-правові норми надають можливості реалізації прав і свобод людини та громадянина, в них визначається забезпечення застосування, використання і виконання норм конституційного права, встановлюються права та обов'язки в організаційній сфері їх реалізації, даються можливості забезпечити право і виконати обов'язок [6].

Не можна не погодитись із думкою, що зміна призначення та ролі сучасного адміністративного права здійснюється через введення до системи цієї галузі права інституту суб'єктивних публічних прав приватних осіб. Саме через цей інститут відбувається переорієнтація діяльності публічної адміністрації із забезпечення функціонування держави на утвердження і забезпечення прав та свобод людини, саме завдяки цим правам приватна особа піднімається на рівень суб'єкта правовідносин, відбувається забезпечення її справжньої незалежності від держави [5, с. 297–298].

Метою правового регулювання є отримання передбачених і бажаних результатів щодо впорядкування суспільних відносин, захисту суб'єктивних прав та виконання обов'язків. Мета адміністративного права полягає у створенні правових умов для гарантування органами публічної влади, насамперед суб'єктами публічної адміністрації, прав і свобод людини та громадянина, реалізація яких відбувається у сфері публічного управління [6, с. 69].

У свою чергу, завдання є конкретно визначеними напрямками діяльності для досягнення поставленої мети. Таким чином, завдання адміністративного права зумовлюються його метою. Відповідно до мети розрізняють такі завдання адміністративного права: конкретизація прав і свобод приватних осіб, які можуть бути реалізовані у сфері публічного управління; формування досконалих механізмів реалізації прав і свобод людини та громадянина у сфері публічного управління; уніфікація і закріплення на законодавчому рівні процедур прийняття правових актів суб'єктами публічної адміністрації; оптимізація механізмів контролю інституцій громадянського суспільства за суб'єктами публічної адміністрації; удосконалення інституту юридичної відповідальності суб'єктів публічної адміністрації [7, с. 69–70].

Право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції є одним із суб'єктивних прав людини і громадянина, передбачених на рівні Конституції України. Конституційні права, свободи й обов'язки громадян, пов'язані з регулюючим впливом інших галузей права, для своєї реалізації потребують, як правило, адміністративно-правового механізму, участі органів виконавчої влади, всієї системи органів державного управління [8, с. 106]. Таким чином відбувається трансформація конституційних прав у більш конкретні, такі, що забезпечуються нормами інших галузей, суб'єктивні права. На думку А.П. Альохіна, конституційне положення про те, що права і свободи людини та громадянина є безпосередньо діючими, не виключає того, що конституційні права передбачають певну участь адміністративного права в правовому механізмі їх реалізації [9, с. 99]. Під час визначення міри участі адміністративного права у реалізації конкретного права людини необхідно враховувати правову природу адміністративного права як галузі публічного права. Окрім того, як зазначає І.О. Ієрусалімова, чинне законодавство деталізує конституційні права і свободи людини та громадянина, не тільки уточнює права та обов'язки у конституційно-правових від-

носінах, а й встановлює нові, тільки менш значимі права, не розширюючи при цьому обов'язки громадян перед державою [6].

Принцип невідчужуваності і непорушності прав людини закріплений у статті 21 Конституції України. У статті 22 зазначається, що конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. Таким чином, завданням держави є гарантування непорушності прав людини. Через норми адміністративного права зміст права людини і громадянина на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції може бути деталізований і розширений. Окрім того, за допомогою норм адміністративного права створюється та функціонує система державних органів, на які покладаються функції реалізації, охорони і захисту прав людини.

Право особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції у Конституції сформульовано таким чином, що завданням держави є забезпечення непорушності (недоторканності) цього права з боку інших осіб та державних органів. Виконання цього завдання полягає у створенні досконалого законодавчого тлумачення права і механізму його правового захисту. Поняття механізму адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина тлумачать по-різному. Деякі науковці визначають його як систему засобів, які є елементами, складовими впливу цієї галузі права на успішні відносини і встановлювані її нормами гарантії реалізації цих прав (поновлення в органах виконавчої влади та суду, захист за допомогою адміністративної відповідальності і прокурорського нагляду) [6].

Я.В. Лазур визначає адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод громадян як процес діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо створення належних умов реалізації, охорони та захисту прав і свобод громадян від протиправних дій шляхом виконання матеріальних і процесуальних юридичних засобів та способів [10, с. 20]. При цьому автор включає до механізму адміністративно-правового забезпечення прав такі елементи, як норма права, правовідносини, принципи прав і свобод громадян, стадії їх забезпечення, гарантії здійснення прав і свобод громадян, юридичні факти та акти застосування норм права [10, с. 21]. І.О. Іерусалімова у механізмі адміністративно-правового забезпечення прав людини виокремлює адміністративно-правове регулювання, реалізацію адміністративно-правових норм і встановлені нормами адміністративного права гарантії реалізації прав людини і громадянина [6].

Специфіка механізму адміністративно-правового забезпечення права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції зумовлена його сутністю та змістом. Основним завданням держави є гарантування непорушності (недоторканності) цього права і захисту його від посягань інших осіб. Проте механізм адміністративно-правового забезпечення права особи повинен

не тільки гарантувати захист від неправомірного втручання у це право, а й передбачати вчинення відповідними публічними органами активних дій щодо реалізації цього права.

Втручання у право людини на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції можливе як з боку інших приватних осіб, так і з боку державних органів. Для захисту права особи від посягань приватних осіб законодавством передбачена кримінальна відповідальність. Якщо таким втручанням було завдано матеріальну чи моральну шкоду, то не виключається і цивільно-правова відповідальність. Аналіз норм законодавства дозволяє зробити висновок, що втручання у право людини на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції з боку приватних осіб, працівників поштового зв'язку, операторів та провайдерів телекомунікацій і їх працівників заборонене. Будь-який доступ до персональних даних, збирання та обробка інформації, що може розцінюватись як порушення права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, може здійснюватися лише з дозволу на те особи.

Складнішою є охорона права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції від неправомірного втручання держави в особі її органів. Втручання у права людини може здійснюватись ними як на законодавчій основі, так із будь-яких інших мотивів. Проблемами тут є часті зміни в системі органів, уповноважених на здійснення правомірного втручання, недосконалість багатьох нормативно-правових актів, що визначають їхні повноваження, невідповідність їх Конституції України та нормам міжнародного права. Окремо варто наголосити на відсутності ефективних механізмів відповідальності державних органів за неправомірне втручання у право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

Висновки. Отже, завдання адміністративного права в аспекті гарантування непорушності (недоторканності) права громадян на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції полягають у: 1) конкретизації цього права на рівні законів і підзаконних нормативно-правових актів з урахуванням можливості розширення змісту права та недопущення встановлення додаткових обов'язків для особи; 2) створенні організаційних гарантій непорушності (недоторканності) права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; 3) створенні системи органів державної влади, уповноважених на втручання у це право відповідно до вимог Конституції; 4) вдосконаленні інституту юридичної відповідальності суб'єктів публічної адміністрації за порушення цього права.

Реалізація цих завдань є механізмом адміністративно-правового забезпечення права громадян на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Елистратов А.И. Основные начала административного права / А.И. Елистратов. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Г.А. Леман и С.И. Сахаров, 1917. – 294 с
2. Адміністративне право України : [підруч. для юрид. вузів і фак-тів] / Ю.П. Битяк, В.В. Богущкий, В.М. Гаращук та ін. ; за ред. Ю.П. Битяка. – Х., 2000. – 520 с.
3. Адміністративне право. Загальна частина : [навч. посіб.] / С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко, М.М. Долгополова, А.П. Купін. – К. : Центр учб. літ-ри, 2011. – 216 с.
4. Державне управління. Європейські стандарти, досвід та адміністративне право / [В.Б. Авер'янов, В.А. Дерещ, А.М. Школик та ін.] ; за заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К. : Юстініан, 2007. – 288 с.
5. Мельник Р.С. Система адміністративного права України : [монографія] / Р.С. Мельник. – Х. : Вид-во Харків. нац. ун-ту внутр. справ, 2010. – 398 с.
6. Ієрусалімова І.О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / І.О. Ієрусалімова ; Ін-т зак-ва Верховної Ради України. – К., 2006.
7. Загальне адміністративне право : [підруч.] / [І.С. Гриценко, Р.С. Мельник, А.А. Пухтецька та ін.] ; за заг. ред. І.С. Гриценка. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 568 с.
8. Административное право : [учеб.] / Ю.М. Козлов, Д.М. Овсянко, Л.Л. Попов; Л.Л. Попов (ред.); Москов. гос. юрид. акад. – М. : Юристъ, 2002. – 967 с.
9. Административное право Российской Федерации: [учеб.] (А.П. Алехин, А.А. Кармолицкий, Ю.М. Козлов)– М. : Зерцало, 1997. – 680 с.
10. Букін М.П. Адміністративно-правове регулювання оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / М.П. Букін; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 20 с.